

Naast Facebook een Publicbook?

Bernard ter Haar, juli 2018

Het digitale ecosysteem kent grote succesnummers. Facebook is daar één van. Begonnen als een studentenapp is het nu een bedrijf met een marktwaarde van honderden miljarden dollar. Het voorziet wereldwijd in een enorme behoefte. Om familienieuws uit te wisselen. Om informatie te delen in vriendengroepen. Om nieuws te vergaren, en om commerciële berichten te pluggen. Snel, gemakkelijk en grenzeloos. Helaas ook met een enorme hebzucht naar onze data, en een verdienmodel om die data heel handzaam te structureren en vervolgens te verkopen. Facebook neust heel diep in de privélevens van zijn gebruikers. Dat stelt klanten in staat om gebruikers te beïnvloeden, ook met nepnieuws of commerciële berichten. Een flink aantal mensen is daarom Facebook nooit gaan gebruiken, of hebben zich inmiddels hun Facebook account opgezegd. Vaak met een zekere spijt, want het is zo'n ontzettend handig communicatiekanaal.

Als we dit verschijnsel breder trekken, zien we in de digitale wereld enerzijds de macht van grote Amerikaanse techreuzen, en anderzijds in autocratisch geleide landen de macht van de overheid, die van beide zijden hun macht proberen te vergroten door maximale greep te zoeken op de privédata van zoveel mogelijk burgers. Dat is jammer, en botst met de Westerse waarde van het belang van de individualiteit van elk mens.

Ligt hier een rol voor de overheid? Jazeker, en de Europese overheden hebben ook geprobeerd die op te pakken. De verordening voor privacybescherming van persoonlijke gegevens is daar een belangrijk element in. Deze lijkt het verdienmodel van Facebook nog niet wezenlijk te raken. Maar het is wel een belangrijke stap om van overheidswege een publieke waarde toe te voegen aan het internet. Het internet, dat zich juist geheel buiten het publiek domein heeft ontwikkeld, en waarvan ook de waarde ligt in het feit dat in principe werkelijk iedereen kan uploaden en downloaden. Nu de eerste stappen gezet zijn, moet de overheid bewust kiezen voor de rol die hij op internet wil nemen.

Heeft de overheid eerder voor dergelijke keuzes gestaan? Ik ga voor een paar voorbeelden een flink eind terug in de tijd. In 1799 werd in Nederland de briefpost in staatshanden gelegd. Dat regelde niet alleen een efficiënt briefverkeer en landelijke dekking, maar bood ook de mogelijkheid tot het garanderen van het briefgeheim. Het publieke karakter van de briefpost speelt nog steeds, ook al is de uitvoering inmiddels al lang in handen van private bedrijven gelegd. Een ander mooi voorbeeld vind ik de Spoorwegwet van 1860, waarmee het spoorwegennet (ruim twintig jaar na de eerste treinrit in Nederland) in publieke handen werd gelegd. Dat ging overigens politiek niet zonder slag of stoot, er is zelfs een kabinet op gevallen. Zowel bij briefpost als bij het spoor heeft de overheid een nieuw privaat product, dat mede mogelijk werd gemaakt door nieuwe technologie, in het publieke domein gebracht. Misschien niet voor de eeuwigheid, maar wel om de ontwikkeling van het product voor burgers en bedrijven veilig en efficiënt in goede banen te leiden. Om vergelijkbare redenen is het waterleidingnet en de energienetten in het publieke domein gebracht. Dichterbij in de tijd staat de publieke rol die in Nederland is gekozen voor de radio en de televisie. Na de eerste (private) radio-uitzending in 1919 volgde in 1930 het Zendtijdsbesluit, en dat markeerde de start van het publiek bestel. Na vele debatten in de Tweede Kamer volgde in 1951 de publieke televisie.

De overheid staat bij het digitale ecosysteem voor dezelfde keuze als in het verleden bij de post, het spoor en de omroep. Het is nieuw, het is maatschappelijk van grote betekenis, maar creëert een kwetsbaarheid bij de burger. Wat te doen? Kan regelgeving de kwetsbaarheid rond privacy wegnemen? De ervaringen tot nu toe stemmen niet heel erg hoopvol. Zullen er spontaan privacyvriendelijker alternatieven zich gaan aanbieden op de markt? Ook dat lijkt inmiddels niet heel erg kansrijk meer. De grote Amerikaanse techbedrijven zijn zeer bedreven in de bescherming van hun positie, bijvoorbeeld door potentiële concurrenten in een vroeg stadium op te kopen. En in tijden van big data en kunstmatige intelligentie is ervaring hebben en groot zijn een heel belangrijk concurrentievoordeel.

Als regelgeving niet helpt en internationaal onvoldoende dwingend kan worden gemaakt en als de verwachting is dat de markt zelf geen oplossing gaat bieden voor het privacyvraagstuk omdat het verdienmodel van het verhandelen van privédata veel te aantrekkelijk is, komt de optie in beeld dat bepaalde maatschappelijk essentiële digitale diensten vanuit het publieke domein zelf worden aangeboden. De digitale informatie-infrastructuur voor de burger kunnen we hiertoe inmiddels wel rekenen. Vandaag de dag levert Facebook zo'n dienst. Er is in de markt geen alternatief voor. Er is dus alle aanleiding om de dienst die Facebook levert publiek te gaan aanbieden. Misschien een Publicbook. Een dienst die geen data verzamelt en doorverkoopt, maar zich alleen richt op de maatschappelijke behoefte om digitaal gemakkelijk informatie uit te wisselen. Waarbij ook de overheid zelf geen pottenkijker kan spelen. Geen staatsmonopolie, maar wel een veilige haven voor iedereen die zijn of haar privéleven niet wil uitleveren aan een groot Amerikaans bedrijf.

Facebook is een relatief gemakkelijk product. In het tijdperk van kunstmatige intelligentie zijn en komen er ingewikkelder producten op de markt, die qua impact op de privacy van mensen mogelijk nog veel dieper ingrijpen dan Facebook. Apps ter ondersteuning van het "internet of things" bijvoorbeeld. Denk ook aan de digitale assistenten van Amazon (Alexa) of Google (GoogleAssistant). Zuiltjes die alles van het huiselijk leven tot zich nemen en doorgeleiden naar de Amerikaanse techreuzen. Ook hier is een evident belang van een aanbod van een vergelijkbare dienst die privacyveilig is.

Kan de Nederlandse overheid dit voor ons organiseren? Hopelijk wel. Misschien samen met een paar partners in Europa, misschien handig uitbesteed aan een technische universiteit. Het is logisch dat de overheid dit twintig jaar geleden nog niet heeft opgepakt. De potentie van de digitale wereld was toen nog onvoldoende zichtbaar en de maatschappelijke betekenis nog groeiende. Maar op dit moment geldt: hoe eerder hoe beter!